

dr Krzysztof Koźbiał

*Instytut Europeistyki
Uniwersytet Jagielloński*

Stosunki konsularne mikropaństw na przykładzie Księstwa Liechtensteinu

1. Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie stosunków konsularnych Księstwa Liechtensteinu – jednego z najmniejszych państw Starego Kontynentu, a zarazem typowego przedstawiciela grupy tzw. mikropaństw. Charakteryzują się one prowadzeniem stosunków zarówno dyplomatycznych, jak i konsularnych w sposób ograniczony. Nie inaczej jest w analizowanym przypadku.

2. Europejskie mikropaństwa i ich funkcjonowanie

Mikropaństwo jest kategorią umowną opisującą państwa o bardzo niewielkiej powierzchni i zamieszkałe przez nieliczną ludność. Wyznaczenie tychże granicznych wielkości było już przedmiotem naukowej dyskusji, która nie doprowadziła do konsensusu¹. W mojej opinii, przedstawionej w 2011 roku, sensowne wydaje się przyjęcie obu wyznaczników dla sprecyzowania analizowanej grupy państw: kryterium wielkości terytorium (poniżej 1000 km²) i kryterium liczby ludności (poniżej 100 tys.)². W konsekwencji kategorią mikropaństw należałoby objąć cztery państwa Starego Kontynentu: Andorę, Liechtenstein, Monako i San Marino.

¹ Zob. m.in.: E. Plischke, *Microstates In World Affairs. Policy Problems and Options*, Washington 1977; A.S. De Smith, *Microstates and Micronesia*, New York 1970; D. Ehrhardt, *Der Begriff des Mikrostaats im Völkerrecht und in der international en Ordnung*, Aalen 1970; M.R. Seiler, *Kleinstaten im Europarat. Fallstudien zu Island, Liechtenstein, Luxemburg, Malta und San Marino*, Bamberg 1995; Ch.M. Merki, *Keine Staaten, grosser Erfolg?* [w:] D. Langewiesche, *Kleinstaat in Europa*, Liechtenstein Politische Schriften nr 42, Schaan 2007.

² K. Koźbiał, *Unia Europejska a europejskie mikropaństwa. Stosunki obecne i perspektywy na przyszłość* [w:] J. Jańczak, M. Musiał-Karg (red.), *Granice wewnętrzne i zewnętrzne Unii Europejskiej. Pomiędzy otwartością a izolacją*, Poznań 2011, s. 31.

Warunki te spełnia także Watykan, lecz z oczywistych powodów nie stanowi on punktu odniesienia w niniejszych rozważaniach.

Obecnie podmiotowość prawnomiędzynarodowa wymienionej czwórki państw nie wydaje się budzić wątpliwości. Jednak jeszcze stosunkowo niedawno odmawiano statusu państwa Księstwu Andory³, niektórzy autorzy kwestionują także pełną niezależność pozostałych minipaństw⁴. Pirenejskie księstwo długi czas nie było członkiem organizacji międzynarodowych, do 1993 roku nie posiadało nawet konstytucji i parlamentu⁵, a do lat 90. ubiegłego wieku płaciło niewielką daninę na rzecz swych sąsiadów – Francji i Hiszpanii – co stanowiło relikwyt feudalnych rozwiązań przeszłości.

Położenie międzynarodowe europejskich państw miniaturowych zmieniało się – w miarę jak angażowały się one w uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych, przystępowały do międzynarodowych konwencji, wreszcie rozszerzały swą działalność dyplomatyczną. Aktualnie wszystkie należą przykładowo do Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz do Rady Europy. Na tym tle wyróżnia się niewątpliwie Księstwo Liechtensteinu należące także do Światowej Organizacji Handlu, Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego⁶. Szczególnego rodzaju kontakty łączą te kraje z Unią Europejską, co wynika z członkostwa ich większych sąsiadów w tejże organizacji (wyjątkiem jest Szwajcaria). Posługują się one m.in. walutą euro (wyjątek stanowi Liechtenstein), co wiązało się z podpisaniem określonych umów z Brukselą⁷.

Nie wdając się w bardziej szczegółowe omawianie tejże problematyki, nie stanowiącej przecież głównego sensu rozważań zawartych w tym artykule, należy zaakcentować jedynie, iż mikropaństwa Starego Kontynentu wykazują cechy wspólne, które pozwoliły im przetrwać jako podmiotom w dużej mierze samodzielnym. Należy to nawet uznać za istotne osiągnięcie, wynikające z osobliwości politycznych, ekonomicznych i kulturowych, a stanowiące wyraz zachowania lokalnej odrębności w stosunku do wielokrotnie większych sąsiadów, którzy nie przejawiali wobec nich postaw niechętnych czy wręcz wrogich.

³ Brak jej przykładowo w spisie państw zamieszczonym w publikacji L. Antonowicz, *Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe*, Lublin 1982.

⁴ W. Szymborski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Bydgoszcz 2006, s. 80, twierdzi, iż państwa te znajdują się pod protektorem innych państw. Podobnie w stosunku do Liechtensteinu wypowiada się A. Dybczyński, *Polityka zagraniczna Księstwa Liechtensteinu – między sojuszem a protektorem* [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, Warszawa 2011, s. 487.

⁵ T. Jasudowicz, *Przeoczone narodziny państwa – podmiotu. O ewolucji prawnomiędzynarodowej statusu Andory*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie 1998, nr 10, Nauki Prawne, z. 1, s. 166.

⁶ K. Koźbiał, *Europejskie mikropaństwa w procesie integracji europejskiej. Przykład Liechtensteinu* [w:] P. Czubik, Z. Mach (red.), *Hereditas mercaturae. Księga pamiątkowa dedykowana świętej pamięci profesorowi Stanisławowi Miklaszewskiemu*, Kraków 2012, s. 15, tabela 2.

⁷ W 2000 roku odpowiednie umowy podpisały San Marino i Watykan, w 2001 roku Monako, wreszcie w 2011 roku Andora.

W konsekwencji Andora, powiązana zarówno z Hiszpanią, jak z i Francją; San Marino, ściśle współpracujące z Włochami; Monako, kooperujące z Francją; wreszcie Liechtenstein, który związał się blisko ze Szwajcarią, funkcjonują na politycznej mapie Europy i w przestrzeni stosunków międzynarodowych jako twory niezależne, choć współpracujące blisko ze swoimi „opiekunami”. Istotne jest, że to kooperacja dobrowolna stanowiąca pochodną potrzeb politycznych i ekonomicznych. Jedną z dziedzin współpracy są stosunki dyplomatyczne i konsularne.

3. Związki Liechtensteinu z sąsiadami

Jednym z mikropaństw na kontynencie jest Księstwo Liechtensteinu. Z racji położenia między dwoma większymi sąsiadami: Austrią i Szwajcarią Księstwo miało możliwość swoistego „przetestowania” związków zarówno z Wiedniem, jak i – ciągle – z Bernem.

Za datę powstania Liechtensteinu zwykle się uważa rok 1719, kiedy to obszary Vaduz i Schellenberg zostały połączone przez ród Liechtensteinów, a cesarz Karol VI podniósł je do rangi księstwa Rzeszy, suwerennego podmiotu w jego ramach. Wyrazem uznania owej suwerenności przez Napoleona było włączenie Księstwa w skład Związku Reńskiego – jako jednej z szesnastu części składowych nowego tworzywa, istniejącego kilka lat na stosunkowo rozległych fragmentach obszaru niemieckojęzycznego⁸.

Wówczas też można już mówić o debiucie Księstwa na arenie międzynarodowej. Władze Księstwa w połowie XIX wieku podjęły decyzje o związaniu się ze swoim wschodnim sąsiadem – Austrią. W 1852 r. podpisano układ celny z Cesarstwem Austriackim, który obowiązywał do 1919 roku. Od 1880 roku dyplomaci austriaccy reprezentowali Liechtenstein w kontaktach zagranicznych i na ten moment należy także datować scedowanie kontaktów dyplomatycznych i konsularnych na to państwo. Wybór Austrii jako „opiekuna” był wyborem logicznym, podyktowanym przede wszystkim interesami rodu panującego, tradycyjnie związanego z Wiedniem pod względem politycznym i gospodarczym. Siedziba książąt znajdowała się tradycyjnie albo w Wiedniu, albo na południowych Morawach (Feldsberg, obecnie Valtice w Czechach), które wchodziły wówczas w skład Austrii.

Nie zaniedbywano przy tym kontaktów z drugim z sąsiadów – Szwajcarią – wiążąc się z nią umowami dotyczącymi np. swobodnego osiedlania się. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej władze w Vaduz postanowiły dokonać reorientacji swej polityki, co skutkowało zerwaniem bliskich powiązań z Wiedniem i skierowaniem się w stronę Berna⁹. Na początku lat 20. zawarto umowę pocztową,

⁸ K. Koźbiał, *System polityczny Księstwa Liechtensteinu*, Kraków 2013, s. 24–27.

⁹ Przyczyn tej decyzji należy dopatrywać się przede wszystkim w upadku Austro-Węgier, co stanowiło jedną z konsekwencji I wojny światowej. Państwo austriackie nie było już tak atrakcyjnym partnerem jak wcześniej.

podjęto decyzję o przyjęciu franka szwajcarskiego jako waluty obowiązującej pod Alpami Retyckimi (zamiast korony austriackiej), wreszcie w 1923 roku zawarto układ celny ze Szwajcarią¹⁰.

Po raz pierwszy w historii Księstwo ustanowiło swe przedstawicielstwo dyplomatyczne – poselstwo¹¹ – latem 1919 roku w Wiedniu, na jego czele stanął książę Eduard von Liechtenstein¹². Po kilku tygodniach utworzono również poselstwo w Bernie¹³. Fiaskiem zakończyła się natomiast próba otwarcia poselstwa w Pradze. Powodem był sprzeciw Czechosłowacji nieuznającej suwerenności Księstwa¹⁴.

Porozumiano się także z Konfederacją Szwajcarską – w formie wymiany not – odnośnie do reprezentowania interesów Księstwa i jego obywateli poza granicami państwa pod względem dyplomatycznym i konsularnym. Szwajcaria miała reprezentować Księstwo tam, gdzie nie posiadała ono tego rodzaju przedstawicielstw¹⁵. Jednocześnie zastrzeżono, iż władze podalpejskiego państwa mogą w dowolnej chwili odwołać powierzenie Szwajcarii zadań dyplomatycznych i konsularnych. Jak dotąd tego nie uczyniły, kierując się przede wszystkim względami praktycznymi i wieloletnią praktyką. Mimo ograniczonej aktywności międzynarodowej Liechtenstein funkcjonował jako państwo suwerenne. Swe działania dyplomatyczne i konsularne podejmował w sprawach istotnych ze swojego punktu widzenia. Za takie należy uznać kontakty z nowopowstałą Czechosłowacją, o czym mowa w dalszej części rozważań.

4. Współczesne stosunki konsularne Liechtensteinu

Zasadne jest stwierdzenie, iż rozwój kontaktów zarówno dyplomatycznych, jak i konsularnych Liechtensteinu – w szerszym niż wcześniej zakresie – miał miejsce dopiero po II wojnie światowej. Nic zatem dziwnego, iż wtedy też pojawiły się ustawodawcze regulacje dotyczące tej materii. Ustawa z 7 sierpnia 1952 roku dotyczyła tworzenia i utrzymywania przedstawicielstw Księstwa poza granicami państwa¹⁶. Tworzone one były przez księcia na propozycję rządu. Stanowiło to

¹⁰ K. Kozbial, *System polityczny...*, s. 45–46.

¹¹ Instytucja poselstwa jako przedstawicielstwa dyplomatycznego za granicą była stosowana szeroko w praktyce do II wojny światowej. Zob.: J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2010, s. 78.

¹² P. Raton, *Liechtenstein. Staat und Geschichte*, Vaduz 1969, s. 64.

¹³ Poselstwo w Bernie było utrzymywane do 1933 roku, po czym je rozwiązano i utworzono na nowo w roku 1944. Zob. *Die Aussenpolitik des Fürstentums Liechtenstein. Standort und Zielsetzung*, Vaduz 1988, s. 8.

¹⁴ P. Geiger, *Krisenzeit. Liechtenstein in den Dreissigerjahren 1928–1939*, Zürich 2010, Bd. 1, s. 54.

¹⁵ http://www.eda.admin.ch/eda/de/home/topics/intla/intrea/dbstv/data68/e_99990668.html (dostęp: 09.11.2013). Wymiana not miała miejsce w dniach 21–24 października 1919 roku.

¹⁶ Gesetz vom 7. August 1952 betreffend Errichtung und Unterhaltung von Vertretungen des Fürstentums im Ausland oder bei ausländischen Regierungen, Liechtensteinisches Landesgesetzblatt 1952, nr 25.

wypełnienie art. 8 Konstytucji z 1921 roku, w której zapisano, iż to właśnie głowa państwa reprezentuje państwo w jego stosunkach z innymi krajami, nie ograniczając jednak współdziałania rządu w tym zakresie¹⁷.

W momencie ponoszenia kosztów przez tego rodzaju przedstawicielstwa i urzędy wymagana jest zgoda parlamentu. Przedstawiciele dyplomatyczni i konsulowie wysyłani za granicę mianowani są przez księcia na propozycję rządu, z kolei personel pomocniczy nieposiadający charakteru dyplomatycznego jest zatrudniany przez rząd. Jemu też podporządkowano zagraniczne przedstawicielstwa. Co roku gabinet zobowiązany jest do przedstawienia ich działalności w sprawozdaniu przed parlamentem.

Księstwo Liechtensteinu było jednym z tych państwo, które podpisało wiedeńską Konwencję o stosunkach konsularnych¹⁸ i jedynym mikropaństwem, które podjęło tę decyzję, co świadczy niewątpliwie o zaangażowaniu w kwestię opieki nad swymi obywatelami poza granicami kraju – nieposiadającego prawie swych przedstawicielstw.

Jak wspomniano, opieka nad obywatelami państw miniaturowych sprawowana jest przez ich większych sąsiadów. Warto zauważyć, że nie jest to przypadek jedyny, a przykłady wykonywania aktywności *in favorem tertii* dotyczące stosunków dyplomatycznych i konsularnych są liczne¹⁹. Do momentu kodyfikacji tychże kwestii w formie przyjętej w Wiedniu w 1961 roku Konwencji o stosunkach dyplomatycznych i następnie w 1963 roku Konwencji o stosunkach konsularnych praktyka ta nie była jednolita. Konwencja o stosunkach konsularnych w art. 8 odnosi się do wykonywania funkcji konsularnych na rzecz państwa trzeciego. Stwierdzono w nim, iż po odpowiedniej notyfikacji państwu przyjmującemu i przy braku jego sprzeciwu urząd konsularny państwa wysyłającego może w państwie przyjmującym wykonywać funkcje konsularne na rzecz państwa trzeciego²⁰.

Warto równocześnie zaznaczyć, iż sprzeciw państwa przyjmującego powoduje brak możliwości wykonywania tego typu funkcji, jego milczenie interpretowane jest z kolei jako domniemanie zgody. Do kwestii tych odnosi się także art. 46 Konwencji o stosunkach dyplomatycznych²¹, choć w tym wypadku istotną różnicą jest to, że istnieje konieczność uzyskania uprzedniej zgody od państwa przyjmującego na aktywność związaną z ochroną dyplomatyczną²².

¹⁷ *Konstytucja Księstwa Liechtensteinu*, art. 8 [w:] K. Koźbial, W. Stankowski, *Liechtenstein w świetle konstytucji. Naród-państwo-polityka*, Kraków 2009, s. 48–49.

¹⁸ *Liechtensteinisches Landesgesetzblatt* 1968, nr 19/1.

¹⁹ Zob. szerzej na ten temat: P. Czubik, *Prawo dostępu do konsula w świetle prawa międzynarodowego, europejskiego i polskiego*, Kraków 2011, s. 292–293.

²⁰ Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych sporządzona w Wiedniu dnia 24 kwietnia 1963 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 13, poz. 98, zał.).

²¹ Dz. U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232, zał.

²² P. Czubik, *op. cit.*, s. 294–295.

W sposób naturalny z tego rodzaju pośrednictwa państw trzecich korzystają obecnie państwa miniaturowe, także Liechtenstein. Decyduje o tym przede wszystkim pragmatyzm pozwalający na ograniczenie wydatków w tym obszarze, a także brak potrzeby posiadania własnych placówek dyplomatycznych bądź konsularnych. Względy ekonomiczne są przy tym uznawane za jedne z najistotniejszych w tym zakresie²³. Liczba obywateli Księstwa zamieszkałych poza granicami kraju wynosi, według stanu na koniec 2011 roku, 3447 osób, z tego w Europie 3101 osób (w tym w Szwajcarii 1679, a w Austrii 1049 – w obu państwach Księstwo posiada placówki dyplomatyczne)²⁴.

Opiekę oraz pomoc dyplomatyczną i konsularną nad obywatelami Liechtensteinu sprawuje, jak już wspomniano, Szwajcaria. Oprócz niej wykonuje ją także – choć w znacznie węższym zakresie – Austria. Na mocy umowy zawartej w 1979 roku między Helwecją a Austrią ta ostatnia sprawuje ochronę konsularną tam, gdzie swych placówek dyplomatycznych lub urzędów konsularnych nie posiada Helwecja²⁵.

Dla Szwajcarii, będącej państwem neutralnym, „aktywność *in favorem tertii* stanowi istotną część ich działań dyplomatycznych”²⁶. Nie dziwi zatem, iż tego rodzaju opiekę Berno rozciąga także nad swym wschodnim sąsiadem. Tego rodzaju aktywność Helwecji była chociażby widoczna podczas II wojny światowej, kiedy to reprezentowała ona interesy trzydziestu pięciu państw²⁷. Niewątpliwie posiada ona zatem szerokie doświadczenia w tym zakresie.

Obecnie Liechtenstein posiada osiem placówek dyplomatycznych: w Berlinie, Bernie, Wiedniu (obejmuje ona swym działaniem także Czechy), Waszyngtonie, Brukseli (przy Unii Europejskiej), Strasburgu (przy Radzie Europy), Nowym Jorku (przy ONZ) oraz Genewie (przy EFTA, WTO i ONZ). Posiada także ambasadora niezradykalizowanego przy Stolicy Apostolskiej.

W służbie dyplomatycznej Księstwa pozostają zaledwie dwadzieścia dwie osoby pełnoetatowo i sześć na część etatu²⁸. Są to liczby podobne jak w przypadku Andory i San Marino, lecz ponad dwa razy mniejsze niż w przypadku Monako²⁹. Być może konieczne byłoby zatem wzmocnienie służby dyplomatycznej i kon-

²³ J. Sutor, *op. cit.*, s. 143.

²⁴ *Statistisches Jahrbuch Liechtensteins 2012*, Vaduz 2013, s. 103–106. Liechtensteincyzy mieszkają ogółem w sześćdziesięciu jeden państwach.

²⁵ Schweizerisch-Österreichisches Abkommen über die Zusammenarbeit auf konsularischem Gebiet, abgeschlossen am 3. September 1979, <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19790233/index.html>, (dostęp: 10.11.2013).

²⁶ P. Czubik, *op. cit.*, s. 421.

²⁷ J. Sutor, *op. cit.*, s. 143, przypis 34.

²⁸ *Prioritäten der Liechtensteinischen Aussenpolitik. Bericht des Ressorts Äusseres*, Vaduz 2012, s. 72.

²⁹ Jednak Andora, Monako ani San Marino nie są członkami EFTA, EOG czy WTO – w przeciwieństwie do Liechtensteinu.

sularnej Księstwa, lecz jak już wspomniano, łączy się to z ponoszeniem kosztów, w szczególności na terytoriach, gdzie Księstwo nie posiadało jak dotąd żadnego przedstawicielstwa.

Poza granicami Księstwa funkcjonuje sześć konsulatów honorowych Liechtensteinu: cztery z nich w Stanach Zjednoczonych (Macon/Atlanta, Los Angeles, Portland i Chicago) oraz dwa w Niemczech (Monachium i Frankfurt nad Menem). W ocenie resortu spraw zagranicznych jest to rozwiązanie sprawdzone w praktyce, określane jako korzystne pod względem wydatków, jak również wydajne co do roli i pełnionych zadań. W 2012 roku podjęto decyzję o rozszerzeniu obecności konsularnej na kontynencie azjatyckim, gdzie brakowało przedstawicielstw, także dyplomatycznych. W konsekwencji planowane jest otwarcie pierwszego konsulatu honorowego w tej części świata w Hong Kongu³⁰. Ewentualne dalsze miejsca, gdzie planuje się kolejne konsulaty, nie zostały na razie ujawnione.

W ostatnich latach sporo kontrowersji wywoływał brak kontaktów dyplomatycznych i konsularnych między Liechtensteinem a Republiką Czeską. Powody długoletniego nieutrzymywania kontaktów dyplomatycznych i konsularnych sięgały końca I wojny światowej. W wyniku reformy rolnej przeprowadzonej w Czechosłowacji w 1919 roku znacjonalizowano dużą część ziem będących własnością rodu Liechtensteinów. Czechosłowacja nie uznawała Księstwa za państwo suwerenne, wobec czego nie zgodziła się na otwarcie jego misji dyplomatycznej w Pradze. Problem odżył w 1945 roku, kiedy to na mocy dekretów Benesza, które do osób posiadających obywatelstwo niemieckie (co było niezgodne z prawdą³¹) zaliczyli przedstawicieli rodu Liechtenstein, skonfiskowano resztę majątków rodowych³². W momencie negocjacji dotyczących wstąpienia Republiki Czeskiej do Unii Europejskiej (a zarazem Europejskiego Obszaru Gospodarczego) Księstwo podnosiło problem zadośćuczynienia za przejęte dobra.

Ostatecznie kontakty dyplomatyczne i konsularne zostały nawiązane na mocy umowy z 8 września 2009 roku podpisanej przez ministra spraw zagranicznych J. Kohouta i jego odpowiedniczkę z Liechtensteinu A. Frick³³. Księstwo było

³⁰ *Prioritäten der...*, s. 73–74.

³¹ Według dekretów Liechtensteinowie mieli należeć do zwolenników rządów hitlerowskich, co również było zarzutem bezpodstawnym.

³² Biorąc pod uwagę ich powierzchnię, należy zaznaczyć, iż wielokrotnie przekraczała ona powierzchnię obecnego Księstwa. Należy przy tym wspomnieć, że kwestia nacjonalizacji i konfiskaty majątków obywateli Liechtensteinu za granicą była w tym czasie przedmiotem szczególnej troski władz Księstwa. Skutkiem szczególnych działań dyplomatycznych w tym zakresie stała się zwłaszcza jedna z najbardziej znanych spraw (w związku z dokonaną oceną sądową problematyki oddziaływania wielorakiego obywatelstwa na państwo trzecie) przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości (związana z konfiskatą majątku przez Gwatemalę) – zob. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala) Second Phase*, Judgment of April 6th, 1955, General List No. 18, ICJ Reports 1955.

³³ http://zprawy.idnes.cz/lichtenstejnsko-uznalo-nezavislost-ceska-spor-o-majetek-necha-historikum-1u0/-domaci.aspx?c=A090908_120447_domaci_jw (dostęp: 10.11.2009).

ostatnim państwem europejskim, które nie uznawało Republiki Czeskiej³⁴. Z kolei Liechtenstein był ostatnim państwem w Europie, z którym Czechy nie utrzymywały stosunków dyplomatycznych.

Warto również zwrócić uwagę na wejście w życie w ostatnich latach tzw. europejskiej opieki konsularnej. Na podstawie art. 23 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej obywatele Unii korzystają na obszarze państw trzecich z opieki dyplomatycznej i konsularnej także pozostałych państw członkowskich organizacji, jeśli państwo, którego są obywatelem, nie posiada tam swego przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego³⁵. Księstwo Liechtensteinu nie zostało objęte jej postanowieniami, gdyż nie jest członkiem Unii, należy natomiast do EOG. Czy była to decyzja słuszna, biorąc pod uwagę także inne mikropaństwa?

Trudno nie zgodzić się z opinią P. Czubika stwierdzającego, iż nieodniesienie się do grupy mikropaństw, będących przecież niewątpliwie związanymi w wielu aspektach z funkcjonowaniem Unii Europejskiej, należy uznać za wadę europejskiej opieki konsularnej³⁶. Przemawia za tym również wymiar użyteczności takiego rozwiązania. W hipotetycznej sytuacji nieudzielenia pomocy konsularnej przez swych sąsiadów, swoistych „opiekunów” w stosunkach międzynarodowych, obywatele państw miniaturowych nie mogą liczyć na pomoc państw trzecich. Uwaga ta dotyczy także Księstwa Liechtensteinu. Być może przyszłość przyniesie rozszerzenie rozwiązań wynikających z mechanizmów unijnych.

W Liechtensteinie nie umieszczono – jak dotąd – ambasady żadnego państwa, co samo w sobie stanowi ciekawostkę. Funkcjonuje jedynie ambasada Zakonu Maltańskiego³⁷. Obecne są natomiast przedstawicielstwa konsularne, akredytowane na obszar Księstwa lub też mające bezpośrednio siedzibę w Księstwie. Zdecydowanie przeważają konsulaty honorowe poszczególnych państw. Te, które posiadają siedzibę na obszarze Księstwa, przedstawia tabela 1.

³⁴ To samo dotyczy Słowacji, z którą analogiczne porozumienie podpisano tego samego dnia.

³⁵ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE nr C 83/47 z 30 marca 2010 r. (wersja skonsolidowana). Dokument dostępny także: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:pl:PDF> (dostęp: 10.11.2009).

³⁶ P. Czubik, *op. cit.*, s. 385, przypis 1154. Autor ten proponuje objęcie europejską opieką konsularną także państw członkowskich EFTA – czyli Islandii, Liechtensteinu, Norwegii oraz Szwajcarii.

³⁷ A. Dybczyński, *op. cit.*, s. 482.

Tabela 1. Państwa posiadające przedstawicielstwa konsularne przy Księstwie Liechtensteinu z siedzibą na jego terytorium, stan na 30 października 2013 r.

Państwo	Siedziba konsulatu	Państwo	Siedziba konsulatu
Austria	Mauren	Malta	Schaan
Dania	Vaduz	Monako	Vaduz
Cypr	Vaduz	Niderlandy	Triesenberg
Czad	Schaan	Niemcy	Schaan
Ekwador	Triesen	Republika Środkowo-afrykańska	Triesen
Finlandia	Ruggell	Rosja	Vaduz
Francja	Vaduz	Rumunia	Vaduz
Hiszpania	Triesen	Senegal	Vaduz
Islandia	Schaan	St. Vincent i Grenadyny	Schaan
Korea Płd.	Vaduz	Słowenia	Schaan
Litwa	Triesen	Szwecja	Eschen
Luksemburg	Triesenberg	Ukraina	Schellenberg
Łotwa	Balzers	Węgry	Vaduz
Macedonia	Vaduz		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Konsularische Vertretungen beim Fürstentum Liechtenstein*. http://www.llv.li/pdf-llv-aaa-liste_kons._deutsch.pdf (dostęp: 3.11.2013).

Państw tych jest dwadzieścia siedem. Do niedawna w stolicy Księstwa znajdował się także konsul honorowy Rzeczypospolitej Polskiej, konsulem honorowym był dr T. Zwiefelhofer. W wyborach do parlamentu z lutego 2013 roku stał na czele jednego z głównych ugrupowań politycznych w kraju – Vaterländische Union (VU). VU wprawdzie przegrała wybory³⁸, lecz – zgodnie z niepisaną tradycją, nieomal tradycyjnie – powstał rząd koalicyjny złożony z przedstawicieli dwóch największych partii. T. Zwiefelhofer został w nim zastępcą szefa rządu, jednocześnie stanął na czele resortów gospodarki, sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

W związku z nowymi funkcjami politycznymi T. Zwiefelhofer przestał pełnić funkcję konsula honorowego Polski w Vaduz. Będąc zastępcą szefa rządu, jest – obok niego – jedną z dwóch osób funkcjonujących w gabinecie pełnoetatowo³⁹. Jego rezygnację z bycia honorowym konsulem Polski należy jednak wiązać nie z konkretnym przepisem prawnym wyraźnie zabraniającym łączenie tychże funkcji, lecz z zastosowaniem w praktyce wysokich standardów rozwiniętej demokracji.

³⁸ Wyniki wyborów zob.: K. Koźbial, *System polityczny...*, s. 185–186.

³⁹ *Ibidem*, s. 145.

Kilkanaście państw dysponuje konsulatami z siedzibami na terytorium Szwajcarii, lecz obejmującymi swymi okręgami konsularnymi także obszar Liechtensteinu. Są one uwidocznione w tabeli nr 2.

Tabela 2. Państwa posiadające przedstawicielstwa konsularne przy Księstwie Liechtensteinu z siedzibą poza jego terytorium, stan na 30 października 2013 r.

Państwo	Siedziba konsulatu	Państwo	Siedziba konsulatu
Australia	Berlin	Norwegia	Zurych
Belgia	Berno	Portugalia	Zurych
Brazylia	Zurych	Rwanda	Küsnacht ⁴⁰
Chiny	Zurych	San Marino	Genewa
Egipt	Berno	Serbia	Zurych
Finlandia	Zurych	Turcja	Zurych
Francja	Zurych	Wlk. Brytania	Berno
Grecja	Zurych	Włochy	St. Gallen
Hiszpania	Zurych		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Konsularische Vertretungen beim Fürstentum Liechtenstein*. http://www.llv.li/pdf-llv-aaa-liste_kons._deutsch.pdf (dostęp: 03.11.2013).

W większości siedemnastu państw wymienionych w tabeli 2 przedstawicielstwa te znajdują się w Szwajcarii, najczęściej w Zurychu. Są to zarówno generalne konsulaty (np. Belgia), ambasady (Australia), wydziały konsularne ambasad (Egipt), jak i konsulaty honorowe (Norwegia). W przypadku Finlandii, Francji i Hiszpanii mamy do czynienia z przedstawicielstwem konsularnym zarówno w Liechtensteinie, jak i poza jego terytorium.

W tym miejscu warto zauważyć, iż obecnie sposób wprowadzenia konsulów do wykonywanych funkcji, podobnie jak w przypadku korpusu dyplomatycznego, określa Regulamin protokolarny Księstwa Liechtensteinu, przyjęty przez rząd 30 marca 2010 roku⁴¹. Jeżeli chodzi o przedstawicieli dyplomatycznych państw trzecich obejmujących obszarem swego działania także Księstwo, to rezydują oni poza terytorium tego państwa, co przywołany dokument określa jako „istniejący model”. Trudno przypuszczać, aby ów model uległ zmianom w najbliższym czasie.

Punkt 3 Regulaminu odnosi się do korpusu konsularnego⁴². Procedura dopuszczenie konsula do wykonywania funkcji rozpoczyna się od przekazania przez

⁴⁰ Miejscowość ta znajduje się nad Jeziorem Zuryskim, kilka kilometrów na południe od Zurychu.

⁴¹ Protokollreglement für das Fürstentum Liechtenstein, zob.: http://www.llv.li/pdf-llv-rk-protokollreglement_liechtenstein_2.pdf (dostęp: 4.11.2013).

⁴² *Ibidem*, s. 5–6.

państwo wysyłające listów komisyjnych (łącznie z życiorysem konsula) do Urzędu ds. Zagranicznych Księstwa (Amt für Auswärtige Angelegenheiten). Procedurę uznaje się za poufną tak długo, aż głowa państwa wyda zgodę na dopuszczenie konsula do wykonywania funkcji. Państwo wysyłające jest o tym informowane w formie *note verbale*. Następnie protokół dyplomatyczny Księstwa nawiązuje kontakt z konsulem, aby ustalić termin wręczenia *exequatur*, formalnej zgody państwa przyjmującego na wykonywanie funkcji przez konsula. *Exequatur* dla niego jest wręczane przez kierownika Urzędu ds. Zagranicznych lub jego zastępcę, co według Regulaminu trwa około 20 minut. W części dalszej procedury konsul składa trwającą tyle samo wizytę grzecznościową u szefa protokołu rządu Księstwa.

Warto zauważyć, że w przypadku członków korpusu dyplomatycznego ranga spotkania jest wyraźnie wyższa. We wręczeniu listów uwierzytelniających uczestniczy między innymi głowa państwa i minister spraw zagranicznych.

Konsulowie honorowi rezydujący w Liechtensteinie mogą na czas pełnienia swych funkcji posługiwać się samochodem oznaczonym literami CC. Nie jest to jednak konieczność ani wymóg. Przy opuszczenia stanowiska konsula przewiduje się wizytę pożegnalną u szefa protokołu rządu Liechtensteinu.

5. Podsumowanie

Stosunki konsularne i dyplomatyczne europejskich mikropaństw trudno określić mianem rozbudowanych. Dowodzi tego przykład Liechtensteinu. W stosunkach konsularnych, podobnie jak w dyplomatycznych, podalpejskie mikropaństwo korzysta z pośrednictwa Konfederacji Szwajcarskiej, z którą porozumiało się w tym zakresie w 1919 roku. Stanowi to praktyczne rozwiązanie, gdyż Księstwo posiada poza swymi granicami nieliczne placówki dyplomatyczne i urzędy konsularne. Dysponuje nimi tam, gdzie leżą żywotne interesy tego państwa.

Rozwiązanie stosowane przez Liechtenstein jest także typowym dla innych mikropaństw. Z powodu ograniczonych zasobów ludzkich ta grupa państw posiada bardzo ograniczoną reprezentację dyplomatyczną i konsularną. Jej ewentualne rozszerzenie wiązałoby się niechybnie ze znacznymi obciążeniami finansowymi.

W Księstwie znajduje się prawie trzydziestu konsulatów honorowych, ich liczba wzrasta. Kolejne prawie dwadzieścia konsulatów obejmuje zasięgiem swego działania analizowany obszar. Nie należy oczekiwać, iż władze w Vaduz zdecydują o znacznym wzmożeniu aktywności konsularnej w Europie i poza nią. Jest to planowane jedynie na kontynencie azjatyckim, co łączy się z interesami gospodarczymi podalpejskiego państwa.